

Asia: VN/34692/2024

Lausuntopyyntö toimeentulotuen kokonaisuudistuksesta

Lausunnonantajan lausunto

Velvoitteeseen ilmoittautua työttömäksi työnhakijaksi, velvoitteeseen hakea ensisijaista etuutta ja perusosan alentamiseen liittyvä lausuntopalaute:

Espoon kaupunki kiittää mahdollisuudesta lausua toimeentulotuen kokonaisuudistuksesta.

Espoon kaupunki ei pidä kannatettavana esitysluonnoksen ehdotusta siitä, että velvoitetta ilmoittautua työttömäksi työnhakijaksi laajennetaan koskemaan sellaisia henkilöitä, jotka eivät ole saamansa lääkärinlausunnon mukaan työkykyisiä. On totta, että pieni osa perustoimeentulotuen saajista on jättänyt hakematta ensisijaista etuuttaan, mutta kategorinen velvoittaminen työnhaun voimassapitoon ei ole aina asiakkaan eikä työllisyyspalvelujenkaan etu. Työllistävyytensä lisäksi mallissa on huomioitava se, että työttömyysturvan vastikkeellisuuden edellytyksenä on mahdollisuus vastaanottaa kokoaikatyötä. Esitysluonnoksen (s. 62) mukaan ”velvollisuutta ilmoittautua työttömäksi laajennetaan myös niihin henkilöihin, joilla on lääkärin lausunto, mutta jotka eivät ole työkyvyttömiä työttömyysturvalain määritelmän mukaisesti.” Kaikki toimeentulotuen saajat eivät tosiasiallisesti ole työkykyisiä ja osalle työkyvyn palauttaminen on joko pitkän palveluketjun päässä tai jopa mahdotonta. Voimassa olevan toimeentulotukilain 2 a §:n 1 momentin 4 kohdan mukaan hakija ei ole velvollinen ilmoittautumaan työttömäksi työnhakijaksi, jos hän on laitoshoidon, lääkärin toteaman sairauden tai näihin verrattavan syyn vuoksi esteellinen vastaanottamaan työtä. Käytännössä kuitenkin asiakkaita ohjataan jo nykyisin työllisyyspalveluiden asiakkaaksi tästä huolimatta. Kokonaisuudessaan vaikuttaa siltä, että velvoitteen lisääminen toisi varsin vähäisiä kokonaissäästöjä ja lisäksi byrokratiaa. Ensisijaisten etuuksien priorisoiminen on lähtökohtaisesti kannatettava ajatus, mutta se ei toimi työllisyyspalvelujen kohdalla. Lakimuutos asettaisi vain ennestään kuormittuneille työllisyyspalveluille uusia aika- ja resurssipaineita ja ohjaisi tehtävää työtä pois muiden asiakkaiden palvelemisesta ja ydintehtävästä eli työnvälityksen toteuttamisesta.

Espoon kaupungin näkökulmasta kohderyhmässä on henkilöitä, jotka eivät tosiasiaa pysty työ- tai toimintakykynsä puolesta kokoaikatyöhön, mikä vaikuttaa myös työn ja palvelujen vastaanottamiseen. Näillä asiakkailla saattaa olla myös esimerkiksi työkyvyttömyyseläkkeen hylkäyspäätöksiä ja lääkäreiden selkeitä kannanottoja työkyvyttömyydestä. Ehdotus ohjaisi

työllisyyspalvelujen asiakkaisiksi entistä enemmän henkilöitä, joiden ensisijainen palvelutarve on sosiaali- ja terveyspalvelut, eikä lainkaan työllisyyspalvelut. Ehdotettu muutos ei tukisi näin ollen asiakkaiden todellisia tuen tarpeita tai edistäisi työllistymistä, mutta kuormittaisi työllisyyspalveluiden resursseja. On sekä järjestelmän että yksilön etu, että henkilö on oikealla etuudella ja sen myötä oikeiden palvelujen piirissä. Tämä vähentää kustannuksia pidemmällä aikajänteellä ja edistää osaltaan myös työllistymistä. Lakiluonnoksessa esitetyllä tavalla moni henkilö siirtyy nyt palvelun piiriin, joka ei vastaa heidän ensisijaista palvelutarvettaan. Tämän takia henkilöä ei voida oikealla tavalla auttaa, eikä myöskään edistää työllistymistä. On kestävämpiä, mikäli sote-palvelujen piiriin kuuluvia asiakkaita ohjataan työllisyyspalvelujen asiakkaisiksi. Sote-palvelujen saatavuudessa on haasteita ja ne palvelut toteutetaan eri organisaation erityisosaamisella ja vastuulla (hyvinvointialueet). Huhtikuussa 2025 pitkäaikaistyöttömistä Suomessa 14,9 % ja Espoossa 9,9 % oli sellaisia pitkäaikaistyöttömiä, joilla on jokin vamma tai pitkäaikaissairaus. Vaikka sairaus tai vamma ei välttämättä aina ole pitkäaikaistyöttömyyden juurisyy, lakimuutoksen myötä heitä olisi työllisyyspalvelujen piirissä suhteellisesti enemmän. Tällöin työllisyyspalvelujen asiakasmäärä kasvaa, mikä edellyttää lisäresursointia. Nämä kulut tulee täysimääräisesti korvata työllisyysalueille.

Esitysluonnoksessa (s. 22) myös todetaan: ”henkilöiden tulisi ensisijaisesti pyrkiä turvaamaan oma ihmisarvoisen elämän edellyttämä turva itse, ja että toimeentulotuen tulisi olla viimesijainen etuus niille, jotka eivät siihen kykene. Tästä näkökulmasta olisi tärkeää, että osa-aikatyöntekijät ilmoittautuisivat kokoaikatyön hakijaksi ja hakisivat työttömyysturvaa, jolloin heidän oikeutensa soviteltuun työttömyysetuuteen tulisi ratkaistua.” On kuitenkin huomioitava, että henkilö voi olla osa-aikaisesti työkyvytön tai täsmätyökykyinen, jolloin automaattinen velvoittaminen kokopäivätyöhön voi olla kohtuutonta työkyvyn näkökulmasta. Myös muita syitä osa-aikaisuudelle voi olla, kuten omaishoitajuus, vaikka työnhakija ei sellaisen etuuden piirissä olisikaan.

Perusosan suuruuteen liittyvä lausuntopalaute:

Ei lausuttavaa

Tiedon saamiseen ja luovuttamiseen liittyvä lausuntopalaute:

Kannatettavana voidaan pitää sitä, että esitysluonnoksessa korostetaan tiedon liikkumista eri viranomaisen välillä. Työvoimaviranomainen tarvitsee mahdollisimman kattavan tiedonsaantioikeuden asiakkaan kokonaistilanteesta oikeanlaisten vaikuttavien palveluiden tarjoamiseksi.

Kunnan rahoitusosuuden lisäämiseen liittyvä lausuntopalaute:

Kuntien talouteen on kohdentunut merkittäviä lisäkustannuksia TE-uudistuksen yhteydessä, sillä se ei ole toteutunut kustannusneutraalisti. Myös toimeentulotukiuudistus aiheuttaisi kunnille lisäkustannuksia, ilman merkittäviä mahdollisuuksia vaikuttaa asiakkaiden tilanteisiin. Kyseessä on merkittävä rahoitusvastuun siirto valtiolta kunnille. Esitysluonnos ei toteutuessaan tuo julkiseen talouteen säästöjä, vaan lisää kustannuksia, sillä kunnille tuleva uusi rahoitusvastuu tulee rahoitusperiaatteen mukaisesti kompensoida täysimääräisesti. Kompensaatiomekanismin ei tule olla staattinen, vaan sen tulee ottaa huomioon kasvavien kaupunkien kasvavat palvelutarpeet tässä ikäluokassa sekä muuttuvan toimintaympäristön tuomat vaikutukset. Rahoituksen tulee vastata aitoja palvelutarpeita täysimääräisesti.

Siirrosta aiheutuvia lisäkustannuksia ei ole lainkaan arvioitu, mutta on selvää, että etuusmenojen ohella palvelukustannukset ja henkilöstökulut kasvaisivat merkittävästi. Nuorten toimintakyvyn parantamiseen liittyviin palveluihin tulisi panostaa entistä vahvemmin, mikä myös kasvattaisi kuntien kustannuksia. Niitä lisäisivät myös mm. tietojärjestelmien yhteensovittamisen tarpeet. Sellaisten asiakkaiden määrä työllisyyspalveluissa, jotka tarvitsevat ensisijaisesti sosiaali- ja terveystalvaeluita kasvaisi, ja näin työllisyyspalvelut kuormittaisivat entisestään ilman, että niillä on tarjota asiakkaiden tarpeita vastaavia palveluita tai mahdollisuutta vaikuttaa kustannuskehitykseen. Nuorten toimeentulotuen saajien palvelutarpeet ovat moninaisia ja niiden taustalla on muun muassa koulutuksen keskeyttämisiä, mielenterveys- ja päihdeongelmia tai asunnottomuutta. Usein palvelutarpeet ovat ensisijaisesti sosiaali- ja terveystalvaeluissa, eivätkä ne siten ole ratkaistavissa ainoastaan työllisyys- tai koulutuspalveluilla. Rahoitusosuuden lisääminen ei näin ollen itsessään tuota ratkaisuja tai nopeuta asiakkaiden palveluihin pääsyä. Esitysluonnoksen toteutuessa kunnille tulee taata joustavampia toimivaltuuksia nuorten henkilöiden toimeentulotuen ehdollisuuksien määrittelyyn ja palvelumuotoiluun. On kriittistä, että kunnilla on lainsäädännön tuomat mahdollisuudet luoda vaikuttavia palveluja kyseiselle kohderyhmälle.

Esitysluonnos on myös ristiriidassa työllisyyspalveluiden lakisäateisen, ensisijaisen tehtävän ja kuntien kannusteiden kanssa: Julkisilla työvoimapalveluilla turvataan osaavan työvoiman saatavuutta ja työtä hakevien mahdollisuuksia saada työtä sekä edistetään uuden yritystoiminnan syntymistä, yritysten toimintaedellytyksiä ja työelämän laatua. Työllisyyspalveluiden ensisijainen tehtävä osaavan työvoiman tarjoajana ja työnvälittäjänä vaarantuu, mikäli työllisyyspalveluiden asiakkaiksi ohjataan enenevässä määrin tosiasiallisesti työkyvyttömiä, mutta lainsäädännön tiukennuksilla työkykyisiksi katsottuja henkilöitä.

TE-palvelut siirtyivät uusille työvoimaviranomaisille 1.1.2025. Muutosvaihe tulee jatkumaan vielä jonkin aikaa. Toiminta on käynnistetty vahvasti aliresursoituna, mikä on ollut haaste. Valtiolta siirtyi työvoimaviranomaisille myös kohtuullisen merkittävä palveluvelka, jota ei ole kompensoitu. Suhdannetilanne on haastava ja kuormittaa työllisyyspalveluita pitkään. Siirto voi osaltaan parantaa nuorten työllistymistä pitkällä tai keskipitkällä aikavälillä. Siirron vaikutuksia tulisi arvioida eikä uusia muutoksia tulisi tehdä näin nopealla aikataululla mittavan järjestelmätason muutoksen jälkeen.

Asumismenojen tarkentamiseen liittyvä lausuntopalaute:

Ei lausuttavaa.

Vaikutusten arviointiin liittyvä lausuntopalaute:

Esitysluonnoksen (s. 47) mukaan esityksen voidaan arvioida lisäävän jonkin verran henkilöiden halukkuutta ilmoittautua työttömäksi työnhakijaksi ja pitää työnhakunsa voimassa. Esitysluonnoksessa on tunnistettu, että työ- ja toimintakyvyn puutteet näillä uusilla työvoimaviranomaiseen ilmoittautuvilla asiakkailla olisivat alustavasti arvioiden ainakin osalla merkittäviä. Työnhakijoiksi ilmoittautuneiden määrän lisääntymisellä on luonnollisesti vaikutusta

työvoimaviranomaisen työmäärään. Ensinäkin uudella asiakaskunnalla voi olla korostunut tarve Kelan ja hyvinvointialueen kanssa yhdessä toteutettavalle monialaiselle yhteistyölle, joka vaatii erityisen paljon resursseja. Toisekseen kunnilla ei ole saatavilla tietoa niistä nuorista, jotka ovat toimeentulotuen saajia. Palveluiden kohdentaminen tähän nuorten ryhmään on siksi haastavaa. Työttömyysturvan ja tulevan yleistuen saamisen ehtoja säädellään lailla. Kunnan todelliset vaikutusmahdollisuudet koskien nuorten sosiaaliturvaa ovat vielä valitettavan pieniä. Espoon kaupunki ei pidä tarkoituksenmukaisena, että työvoimaviranomainen kohdistaa jo ennestään rajallisia resursseja henkilöihin, jotka eivät välttämättä ole todellisuudessa työmarkkinoiden käytettävissä.

Muu lausuntopalaute:

Hyvinvointialueella tulee olla suurempi vastuu ja kannusteet asukkaiden työkyvyn ylläpidosta ja riittävät palvelut siihen. Osalla työttömistä on suuria haasteita työkyvyn ylläpidossa, johon tarvitaan toimia myös hyvinvointialueilta. Em. syystä hyte-kertoimen kannustavuutta tulisi tarkastella uudelleen. Hyvinvointialueiden säästöpainneissa tehdään monia pikakiristysä asukkaiden hyvinvointiin ja terveyteen liittyen, joita kunta joutuu paikkaamaan.

Esitysluonnoksessa (s. 4–5) todetaan: ”Nykyisin toimeentulotukea myönnetään henkilöille, joilla on kiinteää varallisuutta. Selvitetään, miten varallisuus nykyistä laajemmin huomioitaisiin tulona toimeentulotukea myönnettäessä”. On kuitenkin huomioitava, että kiinteän omaisuuden muuttaminen tosiasialliseksi varallisuudeksi voi olla epävarmaa, hidasta tai mahdotonta. Tällöin laskennallinen kiinteä omaisuus voi heikentää oleellisesti toimeentulotuen saajan perusturvaa varsinkin tilanteissa, joissa omaisuudella tarkoitetaan yksilön tai perheen käytössä olevaa omistusasuntoa. Esimerkiksi yleisestä asumistuesta annettua lakia (938/2014) on jo muutettu siten, ettei yleistä asumistukea myönnetä enää omistusasuntoon. Lakiuudistusta tulisi vaikutusarvioiden suhteen tarkastella yhdessä muiden lainsäädäntömuutosten kanssa, erityisesti pienituloisten tai syrjäytymisvaarassa olevien näkökulmasta. Eri lainsäädännössä säädelyjen muutosten yhteisvaikutus voi olla suuri ja kohtuuttomasti heikentää haavoittuvassa asemassa olevan väestön toimeentuloa tai työllistymistä. Mikäli muutokset yksinomaan heikentävät tukien varassa osittain tai kokonaan elävien perusturvaa tarjoamatta kannustimia tai todellisia työllistymisen mahdollisuuksia, niiden kokonaisvaikutus saattaa kääntyä alkuperäistä tarkoitustaan vastaan. Toimeentulotuki on jo nyt viimesijainen tukimuoto, jonka taso on jäänyt todellisia elinkustannuksia matalammaksi ja sen kaventaminen entisestään on riski, jolla voi olla kauaskantoisia vaikutuksia saajiensa elämänhallintaan ja vaikuttamismahdollisuuksiin.

Sipilä Hilla-Maaria
Espoon kaupunki